

जाहिरातीचे दर.

मासिक पत्रावर चौकशी
करावी.व्ययस्थानक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास' पुणे २.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी

रु. ४

(टपाल हस्तांत माक)

किरकोट अंकित

दोन आणे.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

—हस्तियाच अर्थशास्त्र

वर्ष ९

पुणे, बुधवार, तारीख १० फेब्रुवारी १९४३

अंक ६

महायुद्ध दारुशी आले
परदेशी औषधे
दुर्मिळ व महाग झाली

पण

भिण्याचे कारण नाही!!!

— कारण —

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०

या देशी औषधाच्या प्रसिद्ध कारखान्याने
तयार केलेली

- रक्तवर्धक,   ● उपनाह,
- बालजीवन,   ● कॅल्सीप्राल

इत्यादि पेटेंट, स्टॅटर्ड व लोकप्रिय औषधे सात्री पटल्यामुळे

★ डॉक्टरांही वापरून लागले आहेत.★

दरसाल बिनचूक नफा वाटणाऱ्या ह्या कंपनीचे
शेअर्स व औषधे मागण.

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि०

मुख्य दुकान गणपति चौक, लक्ष्मी रोड, पुणे २.

विमेदार नि हवाई हल्ला

शत्रु राष्ट्रांकडून हवाई हल्ला अगर तत्सम उद्भव यापासून विना-
तडाक नागरिकांच्या जीविताला वेणान्या धोक्याचा समविश्व विमा
कॅल्सीच्या अर्थाने होतो काय व त्यासाठी जादा प्रिमियम भरवा
लागेल काय ! असा प्रश्न साहजिकच नागरिकांमध्ये चर्चिता
जात आहे.

ट्रस्ट ऑफ इंडिया

विमा कंपनीच्या

विमा पॅलिसीमध्ये हवाई हल्ल्यामुळे जीविताला
होणाऱ्या अपायाचा अंतर्भाव होतो त्याकरिता
जादा प्रिमियम नाही.

तरी विलंब न लावता—

तुमचा नि तुमच्या आप्तेष्टांचा विमा

ट्रस्ट ऑफ इंडिया

विमा कंपनीतच उतरा.

अध्यक्षः—श्रीमंत सरदार जगन्नाथ महाराज पंडित
माहितीपत्रके विनामूल्य पाठवूट्रस्ट ऑफ इंडिया विमा कं. लि. } वि. ह. देशमुख, बी. ए.
लक्ष्मी रोड, पुणे २ } जयलक्ष्मी मनेजर

महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेष्ट येऊन
स्वतःची सात्री करा व पेशाचा मोवदला घ्या.

गिरगांव

मुंबई नं. ४

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्यांचे व्यापारी

बुधवार

चौक,

पुणे

कायद्याची मराठी पुस्तके

- १ इन्कम टॅक्स कायदा (सुधारणांसह) किं. १॥रु.
- २ कर्ज देण्यावेण्याबाबत कायदा किं. २ रु.
- ३ मृत्युपत्राचा कायदा किं. १। रु.
- ४ हिंदू स्त्रीधनाचा कायदा किं. १२ आ.
- ५ विवाहाचा कायदा किं. १२ आ.

याशिवाय मराठी भाषेत प्रसिद्ध होणाऱ्या "न्याय बोध" मासिकाचे वर्गणादार व्हा. वा. व. म. रु. नमुना अंक मागवा.

—न्यायबोध-ऑफिस, महाल, नागपूर शहर

विविध माहिती

जर्मनी व जपान

जर्मनी हा आपला प्रमुख शत्रू असला, तरी जपान हा अधिक भीतिदायक आहे, असे मत न्यू यॉर्क हेरल्ड ट्रिब्यूनने व्यक्त केले आहे.

लिक्विडेशनचे पाहिले ११०% दिव्दिदंड

बॅंगॉल नॉर्थ वेस्टर्न आणि रोहिलखंड कमाउन ह्या रेल्वे सरकारने स्वतःकडे घेतल्यानंतर त्या कंपनी गुंडाळण्यांत येत आहेत. लिक्विडेशनमध्ये भागिदारांस मिळावयाचे पाहिले दिव्दिदंड ३१०% इतके आहे. लिक्विडेशनचे काम पुरे होण्यास १॥ ते २ वर्षे लागतील व त्यानंतर अखेरचे दिव्दिदंड जाहीर होईल.

बिकानेरचे महाराज

बिकानेरचे महाराज गेल्या आठवड्यांत मुंबई येथे वयाच्या ६३ व्या वर्षी मृत्यु पावले. गेल्या महायुद्धाचे वेळच्या इंपीरिअल युद्धमंडळाचे ते एक सभासद होते. व्हर्साईच्या तहावर त्यांनी हिंदुस्थानातफे सही केली होती. ते बनारस विश्वविद्यालयाचे एक प्रमुख संस्थापक होते.

चीनचे भवितव्य

वरील नांवाचे, सुमारे १० हजार शब्दांचे एक पुस्तक मार्शल चॅंग काय शेक हे लिहित आहेत. आधुनिक चीनचे जनक डॉ. सन यत सेन ह्यांच्या श्राद्धदिनी, ता. १२ मार्च रोजी ते प्रसिद्ध होईल.

करासास संमती

अमेरिकेने ज्या कराराअन्वये चीनमधील सास हक्क सोडून दिले त्या करारास प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांनी अमेरिकन विधिमंडळाची संमती मागितली आहे.

चीनला अमेरिकेची मदत

"चीनचा आर्थिक निःपात होण्याचा वेळ आलेली आहे. परिस्थिती इतकी विकट आहे की चीन व चिनी फौजा ह्यांस युद्धसाहित्य पुरविण्यांत फार कालक्षेप करण्यास अमेरिकेस सवड राहिलेली नाही."—प्रेट व्हिटनमधील चिनी वकिलाची पत्नी, मादाम वेलिंग्टन कू ह्यांनी फिलिडेल्फिया येथे वरील उद्गार काढले.

माल्टा

१९ ऑक्टोबर १९४२ अखेर माल्टा बेटावर १,६६० वेळां बॉंब टाकले गेले. शत्रूची १०६९ विमाने तेथे नष्ट करण्यांत आली. २० सप्टेंबर १९४२ अखेर बॉंब हल्ल्यांत १,३८६ लोक मरण पावले व ६,७०४ इनार्तीचा पूर्णपणे अथवा अंशतः नाश झाला.

चांदी-सोन्याचे भाव

गेल्या आठवड्यांत मुंबईच्या बाजारांत चांदीचा भाव ९९ रुपयांच्या आंत बाहेर सरासरीने होता. सोन्याचा भाव ६५ रुपयांच्या आसपास राहिला.

मि. चर्चिल ह्यांचा दहा हजार मैलांचा प्रवास

इंग्लंडचे मुख्य प्रवान मि. चर्चिल कासाब्लंका येथील परिवे-साठी गेल्या महिन्याच्या १२ तारखेस विमानाने प्रवासास निघाले ते कैरो, तुर्कस्थान, सायप्रस, ट्रिपोली इत्यादि ठिकाणांस भेट देऊन गेल्या ७ तारखेस आकाशमार्गाने स्वदेशी परत आले. त्यांचा एकूण प्रवास दहा हजार मैल झाला.

मनुष्यप्राण्याची उत्कांती

मनुष्यप्राण्याच्या जीवनास सुधारलेले वटण लागू, ते त्यास सहा हजार वर्षांमागे प्राप्त झाले. नष्ट झालेल्या ज्या प्राण्यांचे अवशेष सापडतात ते प्राणी पन्नास लक्ष वर्षांमागे अस्तित्वांत होते, पण मर्कटस्वरूपी मनुष्याचा अवतार पाच लक्ष वर्षांमागे झाला.

इंग्लंडमध्ये काँक्रीटचा वाढता उपयोग

लोखंड, पोटाद व लाकूड ह्यांची काटकर व्हावी म्हणून इंग्लंडमध्ये काँक्रीटचा उपयोग वाढत्या प्रमाणांत केला जात आहे. काँक्रीट आतां शेतकऱ्यांच्या झोपड्यांपर्यंत गेले आहे आणि शक्य तेथे ते वापरण्यांत येत आहे.

मूषक संहार

धान्यपुरवठ्याचा भयंकर शत्रू उंदीर हा प्राणी आहे. त्याच्या नाशासाठी इंग्लंडमध्ये मोहीम काढण्यांत आली आहे. उंदराच्या एका दांपत्याच्या संततीचा विस्तार एका वर्षांत आठशे प्राण्यांपर्यंत जातो.

जॉर्ज बादशहा सर्पणाची बचत कशी करतात ?

जॉर्ज बादशहांच्या कुटुंबातील सर्व लोक, पणुणे व नोकरवर्ग ह्यांस टवमध्ये स्नान करण्यासाठी फक्त ५ इंच उंच पाणी देण्यांत येते. बकिंगहॅम व विंडसर ह्या दोन्ही राजवाड्यांतील प्रत्येक टबावर पांच इंच उंचीवर काट्टी अथवा तांबडी पट्टी रंगविलेली आहे व सर्पणाची बचत करण्याची आवश्यकता दर्शविणाऱ्या नोटिसा स्नानगृहांतून लावण्यांत आल्या आहेत. निजण्याच्या सोल्यांत प्रत्येकी एकच दिव्यास परवानगी आहे व डॉक्टरांनी सांगितले तरच शेकोटीसाठी शेगडी मिळू शकते. राजवाड्यांतील व्हरांड्यांमधील अनवश्यक दिवे काढून टाकण्यांत आले आहेत. वरील निर्बंध राजेसाहेब व राणीसाहेब ह्यांसहि लागू आहेत.

जर्मन फौजांची सारसी पिठेहाट

एक हजार मैल लांबीच्या दक्षिण रशियन आघाडीवर स्टालिनच्या सैन्यांनी जर्मन फौजांस मागे रेटित नेले आहे आणि ती आतां रॉस्टॉव्ह ह्या महत्त्वाच्या मध्यवर्ती शहराचे दरवाजे ठोठावीत आहेत. उभे राहून रशियन सैन्यास तोंड देण्याची हिंमत जर्मन फौजांनी दाखवलेली नाही.

अनुक्रमणिका

पृष्ठ	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... ४२	तर्क- श्री. सरकार ह्यांचे
२ पत व चलन ह्यांचे संबंधांत	स्पष्टीकरण- घेदबिंदनवरील
बँकांचे कार्य ... ४३	दुवाई हल्ल्यांचे बळी
३ युद्धकाळातील पैशाचे प्रश्न ४४	६ धान्यपुरवठ्याचा प्रश्न ४६
४ इनकमटॅक्स कायद्याची	७ चलनाचा विस्तार व घाउक
सुबोध माहिती ... ४४	बाजार माव ... ४७
५ स्फुट-विचार	८ बँकिंगविषयक एक निवाडा ४७
मध्यवर्ती अंदाज पत्रकाविषयी	

अर्थ

बुधवार, ता. १० फेब्रुवारी, १९४३

पत व चलन ह्यांचे संबंधांत बँकांचे कार्य

आजच्या अंकांत दुसरीकडे आम्ही प्रो. काळे ह्यांनी जळगांव येथे पैशाविषयीच्या प्रश्नासंबंधी दिलेल्या व्याख्यानाचा गोषवारा प्रासिद्ध केला आहे. त्या व्याख्यानांत सामान्य श्रोत्यांस बोध होईल अशा रीतीने पैशाच्या प्रश्नाचे त्रोटक व सोपे विवेचन येणे स्वाभाविक होते. तथापि हा संबंध विषय इतका अवघड आणि गुंतागुंतीचा आहे की शिकलेल्या व बुद्धिमान लोकांसहि त्याचे यथातथ्य ज्ञान होणे अगत्याचे आहे. पण ह्या ज्ञानाच्या अभावी जततेमध्ये अनेक गैरसमज पसरलेले आढळतात. चलनाचा अपुरा पुरवठा हे समाजातील बहुसंख्य लोकांच्या असमाधानकारक आर्थिक स्थितीचे कारण आहे आणि माल विकत घेण्याच्या साधनांची भरपूर वाटणी झाल्यानंतर ते दूर होईल अशा आशयाची विचारसरणी मेजर डग्लस ह्यांच्या नेतृत्वाखाली पाश्चात्य देशांत प्रचारात्मक पद्धतीने पुढे मांडण्यांत येत आहे. विनिमयाची साधनें सरकारच्या विद्यमान वाटली जाण्याची व्यवस्था झाली असता सध्याच्या आर्थिक अडचणी नाहीशा न होता त्या आणखी वाढतील हे सूक्ष्म विचारांनी घ्यानांत येण्यासारखे आहे. शास्त्रीय दृष्टीच्या तज्ज्ञांनीच सामान्य लोकांच्या भ्रममूलक समजुतीमधील दोष दाखविले पाहिजेत आणि राजकर्त्यांनी शास्त्रशुद्ध आर्थिक पद्धतीचा अवलंब करणे उचित आहे.

चार पांच महिन्यांमार्गे कॅन्टरबरीचे आर्चबिशप, डॉ. टेंपल, ह्यांनी आल्बर्ट हॉलमध्ये घेतलेल्या एका जाहीर सभेत भाषण करतांना बँकांच्या हातांत चलन व पत ह्यांचा पुरवठा एकवटला असल्याने जनतेस त्या अत्यंत जरूरीच्या सोयी हव्यातशा मिळू शकत नाहीत असे गाव्हाने पुढे मांडले. समाजांची पुनर्घटना कोणत्या ध्येयाने व तत्त्वाने केली जावी हे सांगण्याचा ख्रिस्ती धर्म संस्थांस अधिकार आहे, एवढेच नव्हे तर तसे करणे त्यांचे कर्तव्य आहे, हे प्रस्थापित करणे हा त्यांच्या भाषणाचा उद्देश होता. ख्रिस्ती धर्मोपदेशकांनी व प्रचारकांनी सामाजिक व आर्थिक स्वरूपाच्या प्रश्नांत हस्तक्षेप करू नये असे प्रतिपादन करणारांस

उत्तर देऊन कित्येक आर्थिक सुधारणा त्यांनी सुचवल्या. नफ्यासाठी चाललेली व्यक्तीची घडपड, जमिनीसारख्या मालमत्तेची विषम वाटणी इत्यादि वाद्गस्त प्रश्नांवर त्यांनी निर्भीड रीतीने स्वतःचे मत प्रकट केले. असे करतांना कर्जाच्या स्वरूपांत चलन निर्माण करण्याच्या सध्याच्या ब्रिटिश बँकांच्या अधिकाराचा उल्लेख करून ही सत्ता सरकारच्या हाती असावी असे डॉ. टेंपल म्हणाले. स्वतः स्वीकारलेल्या ठेवीच्या मर्यादेबाहेर बँकांनी पत व चलन ह्यांचा विस्तार करता कामा नये आणि अधिक चलन व पत निर्माण करण्याचे काम सरकारचे असावे असे त्यांनी प्रतिपादिले. बँका चलन व पत निर्माण करणारे कारस्थानेच आहेत ह्या सामान्य समजुतीस त्यांनी दुजोरा दिठा आणि इंग्लंडमध्ये ही बँकिंगच्या महत्त्वाच्या कार्याची सत्ता हाताच्या बोटांवर मोजता येतील इतक्या संस्थांमध्ये केंद्रित होऊ देणे अनिष्ट आहे, ह्या मताचा त्यांनी जोराने पुरस्कार केला.

बँकांनी स्वीकारलेल्या ठेवीचा पैसा पडून न रहाता त्यांनी दिलेल्या कर्जाच्या मार्गाने चलनाच्या स्वरूपांत व्यवहारांत सेवतो ह्या दृष्टीने पहाता ह्या संस्था क्यशक्ति व पत निर्माण करतात हे सरे आहे. परंतु पत व पैसा उत्पन्न करण्याची ही बँकांची शक्ति अमर्याद नाही आणि ती विशिष्ट प्रमाणाबाहेर जाऊ शकत नाही. ठेवीदारांनी त्यांच्या स्वाधीन केलेल्या पैशापेक्षा अधिक पत व चलन बँकांस निर्माण करता येत नाही. सरकारला कागदी चलन स्वतःच्या इच्छेप्रमाणे काढता येते आणि ते वापरण्याची सक्ती जनतेवर कापदेशीर रीतीने करता येते. बँकांस नोटा काढण्याचा अधिकार नाही. लोकांच्याकडून कर्जाऊ घेतलेला पैसा आपल्या गिऱ्हाइकांस वापरावयास देणे एवढेच कार्य बँका करू शकतात. प्रसिद्ध ब्रिटिश बँकर, मि. बॉल्टर लीफ, ह्यांनी म्हटल्याप्रमाणे "पत व चलन निर्माण करणाऱ्या जर कोणी असेल तर तो बँकेचा ठेवीदार होय; कारण ठेवीदार बँकेत स्वतःचा पैसा राहू देईल त्या प्रमाणांतच ही संस्था लोकांस कर्जे देऊ शकेल." आर्चबिशप ऑफ कॅन्टरबरी ह्यांचेसारख्या जनतेवर बौतिक वजन असलेल्या धर्माधिकार्यांने बँकिंगच्या व्यवहारांविषयी भ्रामक विधाने करावी ह्यासंबंधाने कित्येक ब्रिटिश पत्रांनी सखेद आश्चर्य प्रकट केले आहे. समाजाच्या बचतीचा पैसा उद्योगधंदे व व्यापार यांच्या सुरळीत कारभारास उपयोगी करून देणे ही बँकांची कामगिरी आहे आणि ती सरकारी अधिकार्यांच्या हातून अधिक कार्यक्षम रीतीने पार पाडली जाईल असे मानण्यास आधार नाही. जनतेच्या विश्वासाच्या पायावर राष्ट्रीय बँकिंगच्या घंटाची इमारत उभारण्यांत आलेली असते हे येथे घ्यानांत बाळगणे आवश्यक आहे. बँकांनी दिलेली कर्जे ठेवीच्या स्वरूपांत त्यांचेकडे परत येतात आणि त्यांवर काढण्यांत येणारे चेक चलनाप्रमाणे व्यवहारांत सेवतात. ह्या विनिमयसाधनास बँकांनी निर्माण केलेले चलन असे म्हणतात. ह्या चेकस वगैरे साधनांच्या योगाने सरकारी चलनाची बचत होते. पण बँकांनी कर्जाच्या स्वरूपांत प्रस्तुत केलेले आपले चलन वाटेत तसे आणि वाटेत तितके काढता येत नाही आणि ह्या चलनाने जनतेची उत्कृष्ट सोय होते ह्या गोष्टी येथे महत्त्वाच्या अमुन त्यांचे सत्यस्वरूप लक्षांत आणे पाहिजे. बँकांच्या हाती चलनाची मक्केदारी नाही.

युद्धकाळातील पैशाचे प्रश्न

प्रो. काळे ह्यांचे व्याख्यान

चालू महिन्याच्या पहिल्या तारखेस जळगांव येथील फ्रेडस युनिअन ह्या संस्थेच्या विद्यमाने प्रो. काळे ह्यांनी वाचनालयाच्या दिवाणखान्यांत युद्धकाळातील पैशाविषयीचे प्रश्न या विषयावर इंग्रजीमध्ये व्याख्यान दिले. युद्धोत्तर काळांत होणाऱ्या जागतिक पुनर्घटनेच्या दृष्टीने आणि चालू परिस्थितीस योग्य प्रकाराने तोंड देता याचे म्हणून प्रत्येक नागरिकास स्वतःच्या भोवती चाललेल्या घडामोडींचे स्थूल मानाचे ज्ञान होणे अगत्याचे आहे. फ्रेडस युनिअन ही संस्था असे ज्ञान सर्वसाधारण लोकांस प्राप्त करून याचे ह्या हेतूने स्थापन झाली आहे हे अभिनेंदनीय आहे असे सांगून प्रो. काळे ह्यांनी प्रथम चालू युद्धाचा प्रचंड विस्तार, त्याचे सर्वव्यापी स्वरूप व त्याचे होणारे आर्थिक परिणाम ह्यांची नीटशी कल्पना श्रोत्यांस करून दिली. प्रत्येक राष्ट्रस व व्यक्तीस चालू युद्धाचे परिणाम भोगावे लागत आहेत. चारी संडांत लढाया चालल्या आहेत आणि मामुली व्यापार बंद पडला आहे. राष्ट्रांस स्वतःची शक्ती बचाव व शत्रूंचे चढाई ह्यांत एकवटावी लागली आहे. ह्यामुळे राष्ट्रीय सरकारांस जनतेच्या रोजच्या जीवनाचे नियंत्रण करणे प्राप्त झाले आहे.

युद्धांत राष्ट्रीय सरकारांचा लष्करी खर्च वाढतो आणि तो भागवण्यास लागणारा पैसा कर व कर्जे ह्या दुहेरी मार्गाने उभारावा लागतो. इंग्लंडचा दररोजचा खर्च सतरा कोटी रुपये आहे आणि तेथील सरकारास वर्षाच्या काठी सहा हजार कोटी रुपये उभारणे प्राप्त झाले आहे. एवढी अवाढव्य रकम सरकारने कोठून आणावयाची? लोकांवरील कर वाढवून निम्मे आणि त्यांचेकडून कर्ज घेऊन बाकीचे ह्याप्रमाणे हा पैसा उभारला जात आहे. अत्यंत जरूरीचे तरेढे जिन्नस जनतेने खरेदी करावे आणि बाकीची आपली प्राप्ती सरकारच्या स्वाधीन करावी अशी व्यवस्था इंग्लंडमध्ये आज अस्तित्वांत आहे. म्हणूनच ब्रिटिश सरकारास अल्प व्याजाने कर्ज मिळत आहे. सर्व उत्पादन आणि आयात माल अग्रहकारने युद्धासाठी उपयोगांत आणल्या जात असल्याने जिनसांचा पुरवठा मर्यादित झाला आहे. त्याच बरोबर युद्धाप्रतीत्यर्थ होणाऱ्या लक्षांचा पैसा मजूरी, पगार इत्यादि मार्गांनी लोकांच्या हातांत जात आहे. व्यवहारांत वाढते चलन खेळत असता त्याने विकृत ध्यावयाच्या मालाचा पुरवठा मर्यादित झाला आहे. ह्या कारणाने बाजारभाव चढण्याची भीति उत्पन्न होणार. परंतु रेशनिंग चालू करून ब्रिटिश सरकारने मालाची खरेदीच नियंत्रित केली आहे. सरकारास युद्धखर्चास लागणारा पैसा कागदाचे चलन वाढवून उभारण्याची युक्ती सोपी आणि बिनखर्चाची वाटते. पण असले कागदी चलन समाजांत खेळल्याने महागाई सारखी वाढत रहाते आणि त्यावरचा लोकांचा विश्वास उडतो. गेल्या महायुद्धानंतरच्या काळांत असल्या बिनबुडाच्या फाजील चलनाचा विस्तार (इनफ्लेशन) जर्मनी-सारख्या देशांत केला गेला आणि त्याचे दुष्परिणाम तेथील लोकांस भोगावे लागले. ह्यासाठी फाजील चलन व्यवहारांत न खेळू देण्याची सबरदारी चालू युद्धांत घेतली जात आहे. ह्या देशांतल्या चलन पद्धतीचे स्वरूप विशद करून प्रो. काळे ह्यांनी अलीकडे हिंदी चलनी नोटांचे प्रमाण किती वाढले आहे ह्याची माहिती दिली. चलन आणि मालाचा पुरवठा ह्यांची योग्य प्रमाण-

बद्धता ठेवणे आपल्या देशांत किती अगत्याचे आहे हे व्याख्यात्यांनी अनेक सोपी उदाहरणे देऊन स्पष्ट केले. श्रीमान लोकांवर कर, उत्पादनांत वाढ, पुरवठ्याची नियंत्रित वाटणी, खर्चात बचत, रोक्यांत गुंतवण, इत्यादि उपायांची आवश्यकता कशी निकडीची आहे ह्याचे विवेचन करून रेशनिंग गोरगरीबांच्या हिताच्या दृष्टीने अगत्याचे झाले असल्याचे सांगितले. हिंदुस्थानांत इनफ्लेशनची आपत्ती येऊ न देण्यासाठी सरकार आणि जनता ह्यांनी शिकस्त केली पाहिजे ह्याविषयी एकमत होईल ह्यांत शंका नाही. धान्य व चरुन ह्यांचे बाबतीत नफेबाजी चालली असल्याची उदाहरणे अलीकडे उघडकीस आली आहेत त्यावरून सर्वांनी बोध घेणे अगत्याचे आहे आणि महागाईस तोंड देण्याच्या योजना यशस्वी करण्यास प्रत्येकाने हातभार लावला पाहिजे असे सांगून व्याख्यात्यांनी आपले भाषण संपवले.

इन्कमटॅक्स कायद्याची सुबोध माहिती

प्रचलित महत्त्वाच्या कायद्यांचे ज्ञान सामान्य जनतेस व्हावे ह्या दृष्टीने सातारा येथील वकील श्री. के. बा. गजेंद्रगडकर, बी. ए. (ऑनर्स) एल्.एल्. बी., ह्यांनी बरीच छोटी पुस्तके लिहिलेली आहेत. त्याच योजनेस अनुसरून त्यांनी लिहिलेले "इन्कमटॅक्स-प्रवेशिका"* हे पुस्तक नुकतेच प्रसिद्ध झाले आहे. 'न्यायबोध' मासिकांत ते प्रथम क्रमशः प्रसिद्ध झाले व आता ते स्वतंत्र रूपाने बाहेर आले आहे. प्राप्तीवरील कराचा बोजा आता पूर्वीपेक्षा कितीतरी अधिक लोकांवर पडू लागला आहे आणि कराच्या संबंधातील कायदाही अलीकडे बराच बदललेला आहे. तथापि, कर भरणारास कायद्याची माहिती वृत्तितच असते व तो निष्कारण गोंधळून जातो. कर कोणाला यावा लागतो, कर आकारण्याची पद्धत, करास पात्र होणारे उत्पन्न, व्यक्तिशः व जाहीर नोटिसा, इन्कमटॅक्स अधिकाऱ्यांची कामे, कराची वसुली, गुन्हे व शिक्षा, रजिस्टर्ड फर्म व कंपनी ह्यांचेवर कराची आकारणी, इत्यादि गोष्टींची तपशीलवार व सुबोध माहिती श्री. गजेंद्रगडकर ह्यांनी आपल्या पुस्तकाचे पहिल्या भागांत दिली आहे आणि ठिकठिकाणी उदाहरणे देऊन विषय योग्य रीतीने समजावून दिला आहे. ह्या भागाच्या अखेरच्या परिशिष्टांत दोन हजार ते सहा हजार उत्पन्नावर एकूण कर किती बसेल व शतमानाने सरासरी कराचा दर काय पडतो, ह्याविषयी तपशीलवार आकडे दिलेले आहेत. पुस्तकाच्या दुसऱ्या भागांत प्राप्तीवरील कराचे पत्रक भरण्यासंबंधी सामान्य सूचना दिल्या आहेत व भरावयाच्या पत्रकाचा नमुना छापला आहे. इन्कमटॅक्स कायद्याची मराठीत संक्षिप्त व सुबोध माहिती देणे हाच प्रस्तुत पुस्तकाचा उद्देश असल्याकारणाने, पत्रक भरतांना वेगान्या किचकट अडचणींच्या तपशीलवार खुलाशाची त्यांत अपेक्षा करता कामा नये. पुस्तकाच्या तिसऱ्या भागांत १९४१ चा २३ वा कायदा, १९४२-४३ सालाचे कर आकारण्याचे नियम, १५०१ ते २००० रु. वरील कर, २००१ ते ५००० रु. वरील कर, लिमिटेड कंपनीवरील कर आकारणी, स्टॅप व कोर्टफी, इत्यादि विषयक माहिती व तक्ते आहेत. शेवटी, स्टॅप व कोर्टफी-संबंधी माहिती दिलेली आहे. श्री. गजेंद्रगडकर ह्यांनी लिहिलेले पुस्तक व्यापारी, धंदेवाले, मध्यम प्राप्तीचा नोकरवर्ग, फर्मस, लिमिटेड कंपनी ह्या सर्वांसच उपयुक्त वाटे. पुस्तकास दि. ब. ना. रा. गुंडील, माजी डिस्ट्रिक्ट व सेशनस जज आणि इन्कमटॅक्स ट्रिब्युनलचे सध्याचे सभासद, ह्यांनी प्रस्तावना लिहिली आहे.

* ले.-श्री. के. बा. गजेंद्रगडकर. पृ. सं. ११४ किं. १ रु. ८ आ. प्रकाशक सेंट्रल लॉ हाउस, नागपूर.

स्फुट विचार

मध्यवर्ती अंदाजपत्रकाविषयी तर्क

हिंदुस्थान सरकारचे रेल्वेज बाबतचे आणि सर्वसाधारण पण मुख्य अंदाजपत्रक मध्यवर्ती असेंब्लीपुढे मांडले जाण्याची वेळ जवळ येत चालली असल्याने त्यांचे बाबतीत जिज्ञासा व तर्क ह्यांचे पटसाद ऐकू येऊ लागले आहेत. मध्यवर्ती सरकारच्या उत्पन्नाचे व सचि धावते आकडे वेळोवेळी प्रसिद्ध होत असल्याने अंदाजपत्रकांत तूट येणार आणि ती अंशतः करवाढीने व नवीन कर्जांनी भरून काढावी लागणार हे स्पष्टच आहे. हिंदुस्थान सरकारच्या युद्धसर्वात झपाट्याने वाढ होत आली आहे. येथे होणाऱ्या लढाऊ सर्वांचा मोठा हिस्सा साम्राज्य सरकार उचलीत आहे. परंतु ही वाटणी कोणत्या तत्त्वावर होणे योग्य आहे ह्याचा निर्णय काय झाला आहे याचा खुळासा सर जरेमी रेस्मन ह्यांस आपल्या अंदाजपत्रकांवरील भाषणांत करावा लागेल. अमेरिका व हिंदुस्थान ह्यांचे दरम्यान लीजलेंडचे व्यवहार चालू आहेत त्यांच्या स्वरूपाचा उलगडाहि त्यांच्या भाषणांत व्हावा लागेल. हिंदुस्थानच्या शिलका इंग्लंडमध्ये मोठ्या प्रमाणांत साचत आहेत. त्यांचा योग्य विनियोग कसा केला जाणार आहे ह्याविषयीच्या योजना त्यांस पुढे मांडाव्या लागतील. युद्धाचा अवास्तव खर्च ह्या देशावर लादला जाणार नाही, ह्यासंबंधांत लोकमताची खातरजमा व्हावी लागेल. ब्रह्मदेश जपान्यांकडून परत जिंकण्यांत येईल त्याचा खर्च हिंदुस्थानच्या रक्षणसर्वात दाखल केला न जाता तो साम्राज्य सरकारने सोसणे न्यायाचे आहे आणि ह्याविषयीचे समाधानकारक आश्वासन फडणवीसांकडून अपेक्षित आहे. चलनी नोटांचा विस्तार देशांत झपाट्याने चालला आहे आणि त्या लंडनमधील स्टर्लिंग रोख्यांच्या आधारावर काढल्या जात असल्याने येथील चलनांत पोकळी उत्पन्न होऊन तिच्या योगाने बाजारभाव सारखे चढत जाण्यास मदत होत आहे या टिकेस सर जरेमी ह्यांस योग्य उत्तर द्यावे लागणार आहे. अनेक दृष्टींनी येत्या सालचे अंदाजपत्रक आणि त्यावरील सरकारच्या फडणवीसांचे भाष्य ही अत्यंत महत्त्वाची ठरणार आहेत. नवीन कर सुचविण्यांत येतील त्यांच्या युक्तयुक्ततेची चर्चा महत्त्वाची होईल हे सांगायला नको.

श्री. सरकार ह्यांचे स्पष्टीकरण

हिंदुस्थान सरकारचे व्यापारमंत्री, श्री. नलिनीरंजन सरकार, ह्यांच्या मुंबईच्या मुकामांत असोसिएशन ऑफ इंडियन इंडस्ट्रीज ह्या संस्थेच्या अध्यक्षांनी त्यांची मुलाखत घेऊन तीमध्ये आपल्या कित्येक अडचणी त्यांचे पुढे मांडल्या. आपल्या कामगारांच्या सोयीसाठी धान्याची दुकाने चालवू इच्छिणाऱ्या कारखानदारांस त्याबाबतचे सरकारी परवाने मिळत नाहीत. ह्या तक्रारीस उत्तर देतांना श्री. सरकार ह्यांनी लोकांस आतां माहीत झालेल्या गोष्टींचाच पुनरुच्चार केला. तांदूळ बाहेरून आणणे अशक्य असल्याने त्या धान्याचा पुरवठा वाढवतां येणार नाही, परंतु वहातुकीची जहाजे मिळतील त्या मानाने गव्हाची आयात होणार आहे असे त्यांनी सांगितले. धान्याची निर्गत सरकारने थांबवावी ह्या सूचनेसंबंधाने ते म्हणाले की, ही निर्गत अत्यंत अल्प अमुन ती केवळ सिलोन व इण्डोनेशियाच्या आखात ह्यांचे बाजूस होत आहे. सर्वद हिंदु-

स्थानच्या तीन दिवसांच्या सुगकाइतकीच तांदूळाची निर्गत आहे असेहि प्रमाण त्यांनी पुढे मांडले. जेथे फाजील धान्य आहे तेथून ते ज्या प्रांतांत तुटवडा आहे तेथे पुरवण्याची व्यवस्था हिंदुस्थान सरकार करित अमुन त्याच्या पुढची तजवीज प्रांतिक सरकारांनी करावयाची आहे. हिंदी घंदेवाल्यांस कच्चा माल मिळण्यास अडचण भासत आहे ही गोष्ट श्री. सरकार ह्यांनी कबूल केली आणि वहातुकीच्या साधनांचा अपुरा पुरवठा हे ह्या परिस्थितीचे मुख्य कारण आहे असे ते म्हणाले. हिंदी चलनाचा होत असलेला विस्तार आणि हिंदी शिलकांची लंडनमध्ये होणारी वाढ ह्या विषयांचा सरकार काळजीपूर्वक विचार करित आहे असे आश्वासन व्यापारमंत्र्यांनी दिले. स्वदेशी घंदांच्या उत्कर्षासाठी सरकारने प्रयत्न केलेला नाही, ह्या असोसिएशनच्या टीकेचा त्यांनी इन्कार केला, पण योग्य वेळी अधिक जोराचा प्रयत्न व्हावयास पाहिजे होता असे मत त्यांनी व्यक्त केले. हिंदुस्थानच्या औद्योगिकरणाने संवर्धात सरकारने जरूर ती दक्षता आणि घडाडी दाखविली नाही, ह्या तक्रारीस त्यांनी अप्रत्यक्ष रीतीने दुजोरा दिला असा त्यांचा अर्थ झाला.

ग्रेट ब्रिटनवरील हवाई हल्ल्यांचे बळी

ग्रेट ब्रिटनवरील हवाई हल्ल्यांमुळे मृत व जखमी झालेल्यांचे सप्टेंबर १९४२ अखेरचे आकडे प्रसिद्ध झाले आहेत, त्यांवरून अशांची संख्या आतां १ लाखावर गेली असल्याचे दिसते. युद्धास प्रारंभ झाला, तेव्हां हवाई हल्ल्यांची जेवढी भीति वाटत होती, तिचे मानाने ही संख्या अत्यल्पच वाटते. प्रत्यक्ष मनुष्य हानिपेशा मालमतेचे नुकसानच अधिक गंभीर स्वरूपाचे झालेले आहे. हवाई हल्ल्यास बळी पडणारे व त्यांचे कुटुंबीय ह्यांस तेथील सरकार आर्थिक मदत करते. मृत्यू आल्यास मृताचे दफनविधीसाठी ७३ पौंड देण्यांत येतात व कुटुंबियांस पेन्शन दिले जाते. ज्यांस स्वावलंबी होण्याचे साधन नाही अशा ४० चे वरच्या वयाच्या अथवा मुले असलेल्या विधवा झालेल्या स्त्रियांस दरमहा २ पौंड पेन्शन मिळते; इतर विधवांस दरमहा ४ पौंडांचे पेन्शन मिळते. विधुगांस दरमहा २३ पौंड मिळतात. पहिल्या मुलास २ पौंड व त्यापेक्षा अधिक मुले असल्यास उतरत्या प्रमाणांत अठावन्साहि मिळतो. हल्ल्यांत सापडून कायमचे निकामी झालेल्यांनाहि व त्यांच्या कुटुंबियांस प्रत्यक्ष लढाईवर गेलेल्या सैनिकांचे बरोबरीनेच पेन्शन मिळते. जखमी झालेल्यापैकी फारच थोडे कायमचे पंगू होतात, असा अनुभव आहे. मोठेले अवयव दुरुस्त करून जखमी माणसांस पूर्ववत् करण्याचे डॉक्टरी प्रयत्न अतिशय मोठ्या प्रमाणावर करण्यांत येतात. खालील तक्र्यांत हवाई हल्ल्यांस बळी पडलेल्यांचे संबंधी आकडे दिले आहेत:—

मृत जखमी एकूण बळी
(इस्पितळांत
टेवून घ्यावे
लागले)

सप्टेंबर १९३९ ते ऑगस्ट

१९४०	१,४९४	१,९८०	३,४७४
सप्टेंबर-डिसेंबर १९४०	२२,२८२	२८,५२२	५०,८०४
एकूण १९४१	२०,८६६	२१,८३९	४२,७०२
जानेवारी-सप्टेंबर १९४२	२,८५९	३,५४०	६,३९९

धान्य पुरवठ्याचा प्रश्न

(प्रो. काळे ह्यांचे मुंबई येथील रेडिओवरून झालेले भाषण, ऑड इंडिया रेडिओच्या अधिकार्यांचे परवानगीने उद्धृत केले आहे.)

हिंदुस्थानांत अनेक प्रांत आणि संस्थाने आहेत, त्यांनी आपापल्या पुरते नियंत्रण केल्यास धान्यपुरवठ्याच्या राष्ट्रीय घोरणांत एकसूत्रता येणे शक्य नाही, आणि नियंत्रणाचे परिणाम प्रतिकूल व चोटाळ्याचे झाल्यावाचून राहणार नाहीत. युद्ध-घोरण संबंध हिंदुस्थानचे जर एक आहे तर धान्यपुरवठ्याच्या योजना प्रांतांप्रति व संस्थानासंस्थानांत तुटक असून कसे चालेल ? देशाच्या निरनिराळ्या भागांस त्यांच्या धान्याचा योग्य हिस्सा मिळेल अशी व्यवस्था मध्यवर्ती सरकारने प्रांतिक व संस्थानी सरकारांच्या सहाय्याने करणे अगत्याचे आहे. हिंदुस्थान सरकारचे व्यापारमंत्री श्री. सरकार ह्यांनी या प्रश्नाबाबत अलीकडे कलकत्ता येथे सुळासा केला तो लक्षांत घेण्यासारखा आहे. सरकारी नियंत्रणाचे अभावी पुरवठा व बाजारभाव ह्यांमध्ये विलक्षण गोंधळ माजला असता, असे म्हणून सध्याच्या नियंत्रण योजनेत सुधारणा होण्याची आवश्यकता असल्याचे त्यांनी सांगितले. ह्यापेक्षा महत्त्वाची गोष्ट त्यांनी सांगितली ती ही आहे की, जेथे जेथे स्थानिक जरूरीपेक्षा अधिक धान्य असेल तेथून ते त्या धान्याचा तुटवडा असेल अशा मार्गांत पुरविण्याचे कार्य हिंदुस्थान सरकार स्वतः करील. धान्याची खरेदी आणि विक्री प्रत्यक्ष सरकारच्या वतीने व्हावयाची असल्याने आणि ते मालाची वाटणी प्रांतांच्या जरूरीप्रमाणे करणार असल्यामुळे प्रांतांची परस्पर स्पर्धा टाळेल आणि "चोरबाजारा" स व नफेवाजीस आळा बसेल. प्रांतांतले अंतर्गत नियंत्रण अर्थात् प्रांतिक सरकारास करावे लागेल हे उघड आहे; आणि मार्गांतल्या अडचणी दूर सारून ही जबाबदारी त्यांनी पार पाडिली पाहिजे.

कांही व्यापारी व उत्पादक नफेवाजीच्या किंवा पुढे किंमती वाढतील ह्या हेतूने धान्याचा पुरवठा दाबून बसले आहेत आणि भरमसाट भावाने त्यांचे गुप्त व्यवहार चालतात. ह्या कारणाने सध्याची दुर्मिळता व हलास्ती उत्पन्न झाली आहे, आणि या कारवायांवर कडक उपाययोजना होणे अगत्याचे झाले असे सांगण्यांत येत आहे. हे प्रकार मुंबईत बंद पाठण्याच्या उद्देशाने विशिष्ट मर्यादाबाहेर धान्य जवळ बाळगणाऱ्यांनी अधिकाऱ्यांस ही गोष्ट कळवली पाहिजे असा हुकूम प्रांतिक सरकारने काढला आहे. शहराबाहेर धान्य हलवण्याबाबतही असेच निर्बंध घालण्यांत आले आहेत. धान्याच्या पुरवठ्यांतली विषमता दूर करावयास सरकारला ह्याच्याहि पुढे जावे लागण्याचा संभव आहे. प्रत्येक कुटुंबास लागणारे साद्यपदार्थांचे प्रमाण निश्चित करून त्या ठराविक हिश्यापेक्षा अधिक माल कोणासहि मिळणार नाही अशी व्यवस्था म्हणजे रेशनिंग सरकारला करावे लागणार आहे. त्याची पूर्वतयारी म्हणून कुटुंबांची मोजणी करण्याची जरूर पडणार आहे आणि त्यासंबंधांत नवीन कायदा करून त्या बाबतीतले अधिकार सरकारने स्वतःस घेतले आहेत. कांही शहरांत रेशनिंग मर्यादित स्वरूपांत अगोदरच चालू झाले आहे आणि शक्य तेथे ह्या पद्धतीचा विस्तार करावा लागेल.

साद्यपदार्थांच्या रेल्वेवाहतुकीस अग्रस्थान देण्याचे घोरण हिंदुस्थान सरकारने अंगिकारल्याचे जाहीर झालेच आहे. उपरब्ध असलेल्या धान्यपुरवठ्याची देशभर वाटणी जरूरीप्रमाणे सम-दृष्टीने करण्याचे त्यांनी ठरविले आहे. योग्य भावाने धान्य विकण्याचे आणि दुर्मिळतेस व नफेवाजीस आळा घालण्याचे प्रयत्न चालले आहेत. धान्य दडवून ठेवणे आणि नफेवाजी यांचा बंदोबस्त केला जात आहे आणि रेशनिंगची तयारी चालू आहे. धान्याच्या टंचाईवर शक्य ते सर्व उपाय एकाच वेळी योजिले गेले पाहिजेत. त्यांमध्ये देशांतल्या धान्यांचा पुरवठा होईल तितका वाढवणे हा एक महत्त्वाचा इलाज आहे. धान्यांचे उत्पादन शक्य तेथे व शक्य तेवढे वाढवण्याचा प्रयत्न झाला आहे आणि होत आहे. पण धान्यांची निर्यात योषवणे आणि बाहेरून धान्य आणून एकूण पुरवठ्यांत भर घालणे हाहि एक महत्त्वाचा मार्ग सरकारास सूचविण्यांत आला होता. व्यापारी मंडळ्यांनी या सूचनेवर विशेष जोर दिला होता आणि हिंदुस्थानच्या एकूण धान्याच्या उत्पादनाचे मानाने होणारी निर्यात अल्प असली तरी देशांत साद्यपदार्थांची टंचाई भासत असता ती थांबविणे अगत्याचे आहे असे सरकारास सांगण्यांत येत होते. त्यावर हिंदुस्थान सरकारचा खुळासा प्रसिद्ध झाला आहे, त्यावरून असे समजते की, धान्याची निर्गत मर्यादित आणण्यांत आली असून ती सर्वस्वी बंद करण्याचा सरकारचा विचार आहे. मध्यवर्ती सरकारच्या व्यापारमंत्र्यांनी अशी माहिती दिली आहे की पूर्वी दर महिन्यास अढतीस हजार टन तांदूळ सिलोनला पाठविण्याचे ठरले होते, पण ही निर्गत बारा हजार टनांवर आणिली आहे आणि ती फक्त मद्रासेहूनच होत आहे. तथापि, मार्च महिन्यापासून परिस्थितीप्रमाणे ती कमी झालेली निर्गतही थांबविण्यांत येईल. अन्नपुरवठाविषयक सरकारी घोरणाविषयीची अधिक उत्तेजनकारक बाब गव्हाच्या आयातीसंबंधांतली व्यवस्थेची आहे. ऑस्ट्रेलियामध्ये बाहेर पाठविता येण्याजोगा गहू आहे आणि त्याच्या आयातीच्या मार्गांत वहातुकीच्या साधनांची अडचण होती ती आता दूर करण्यांत आली आहे आणि ऑस्ट्रेलियन गहू हिंदुस्थानच्या बंदरांत उतरला आहे व आणखी उतरण्याचा रंग आहे. देशांतले गव्हाचा साठा वाढवून धान्याची आज जी टंचाई भासत आहे ती दूर होण्याच्या मार्गांत आता आहे, असे मानण्यास हरकत नाही. पंजाबमधला कांही गहू इतर प्रांतांच्या उपयोगासाठी मोकळा होण्यासारखा आहे असे दिसते. ह्या दोन्ही गोष्टींमुळे गव्हाचे बाबतीत मुंबई प्रांतास बरीच मदत होण्यासारखी आहे. अंतर्गत उत्पादनांत शक्य ती वाढ, गव्हासारख्या धान्याची आयात, धान्याचा निर्गतीस मर्यादा किंवा बंदी, एकसूत्री राष्ट्रीय घोरणाने प्रांतांत व संस्थानांत साद्यपदार्थांची जरूरीप्रमाणे वाटणी, वहातुकीच्या साधनांच्या ने-आणीस विशेष सवलती, मालाच्या खरेदी-विक्रीचे नियमन, किंमतीवर नियंत्रण, नियंत्रित भावाने विक्रीची दुकाने, रेशनिंग इ० उपाय राष्ट्रीय नियंत्रणात्मक योजनेची अंगे होत. ही योजना यशस्वी होऊन "घरची आघाडी" मजबूत बनण्यास मध्यवर्ती, प्रांतिक व संस्थानी अधिकारी, व्यापारी व श्रीमान् लोक व मध्यम स्थितीतील आणि गरीब जनता यांचे शिस्तीचे व पूर्ण सहकार्य व्हावयास हवे. साद्यपदार्थ पुरवठ्याच्या कोणत्याहि योजनेत गोरगरीबांच्या किमान अन्नविषयक गरजा विशेष आयास न पडतां भागवत्या-

जाण्याची तरतूद केली जाणे अगत्याचें आहे. ह्यासाठी व्यापाऱ्यांची नफेबाजी जशी बंद झाली पाहिजे तशी ऐपतदार लोकांच्या साधनद्रव्यांच्या फाजील उपयोगासहि कात्री लागली पाहिजे. एकाच हौदांतून निरनिराळे लोक पाणी काढीत असतां कांहीं घटिंगण मंडळींनी प्रमाणाबाहेर पाणी उपसलें तर इतरांस रिक्त हस्तानें परत जाण्याची पाठी येणार हें सांगावयास नको. रेशमिगची योजनाही ही आपत्ति टाळण्यासाठीच अमलांत आणण्यांत येत असते. सर्व प्रकारच्या, मेजवानीच्या, पाट्या, उत्सवप्रसंग इ. च्या निमित्तानें लोकांनी, विशेषतः ऐपतदार लोकांनी, अन्नावर जादा खर्च न करितां त्यास फाटा घावा किंवा निदान त्यांत काटकसर करावी अशा अर्थाच्या सूचना प्रकट रीतीनें करण्यांत येत आहेत, त्या अभिनंदनीय आहेत. अन्न-सामुग्रीविषयक नियंत्रणाच्या कायद्याची कडक अंमलबजावणी सरकारनें करावयाची आहे त्याप्रमाणेंच लोकांनीहि सहकारितेनें व संघशक्तीनें त्या सामुग्रीच्या वाटणीस सहाय करावयाचें आहे.

(समाप्त)

चलनाचा विस्तार व घाऊक बाजारभाव

(लक्ष रुपये)

	प्रचलित नोटा व रुपये ह्यांच्या संख्येत वाढ	कलकत्ता इंडेक्स नंबर (जुलै, १९१४ मधील घाऊक-बाजार-भाव=१००)
१९३८-३९	- ९,६२	९५
१९३९-४०	+ ५९,५३	११५
१९४०-४१	+ ५२,३४	११९
१९४१-४२	+ १,५९,५८	१४४
१९४२-४३		
एप्रिल	+ ३५,६०	१५७
मे	+ ५५,३३	१६९
जून	+ ६५,०७	१८२
जुलै	+ ७०,७२	१८२
आगष्ट	+ ९४,९६	१९२
सप्टेंबर	+ १,१५,३२	१९८
ऑक्टोबर	+ १,४२,३०	२०९
नोव्हेंबर	+ १,७४,४९	२२७
डिसेंबर	+ २,१५,६९	२३८

बँकिंगविषयक एक निवाडा

इंडियन ह्यूम पाइप कंपनी विरुद्ध त्रावणकोर बँक

इंडियन ह्यूम पाइप कं. लि. चा व्यवहार त्रावणकोर संस्था-नांत नागरकाइल येथे व मुंबई येथे चालू होता. त्रावणकोर नॅशनल अँड क्लिअर बँकेच्या नागरकाइल शाखेत कंपनीचे खाते होते. बँकेची मुंबई येथे शाखा होती, परंतु कंपनीचे तिच्यांत खाते नव्हते. कंपनीच्या नांवाने इंडियन बँक लि. च्या मुंबई शाखेवर ५ हजार रुपयांचा चेक आला होता, त्याचे पैसे वसूल करून ते बँकेच्या नागरकाइल शाखेतील कंपनीच्या खात्यांत भरण्यास कंपनीने बँकेच्या मुंबई शाखेस १४ जून १९३८ रोजी कळविले. पैसे वसूल करून ते पाठविण्याचा खर्च (४ रु. ११ आ.) कंपनीने भरला. मुंबई शाखेने दुसऱ्या दिवशी चेकचे पैसे वसूल केले, परंतु ते नागरकाइल शाखेकडे पाठविलेच नाहीत. २० जून, १९३८ रोजी बँकेने पैसे देण्याचे बंद केले. बँक लिक्विडेशन-मध्ये गेली, तेव्हा चेकचे पैसे मुंबई शाखेतच राहिले; ते नागरकाइल शाखेकडे पाठविलेलेच नव्हते. ही रकम बँकेने ट्रस्ट म्हणून धारण केली, असे समजून ऑफिशिअल लिक्विडेटरांनी ती कंपनीस यावी असा हुकूम करण्यांत यावा, असे कंपनीचे म्हणणे होते. ज्या कोर्टात कंपनीचा दावा प्रथम चालला, त्या कोर्टाने कंपनीचे म्हणणे अमान्य केले. नागरकाइल शाखेकडे पाठविण्यासाठी मुंबई शाखेकडे पैसे दिले ते बँकेने विशिष्ट कार्यासाठी स्वीकारले असा अर्थ निघत नाही, ह्या मुद्यावर कोर्टाचा निर्णय आधारलेला होता. मद्रास हायकोर्टात ह्या निर्णयाविरुद्ध अपील करण्यांत आले.

मद्रास हायकोर्टाचा निवाडा

“ प्रस्तुत प्रकरणांत पैसे देण्याचे बंद करण्यापूर्वी बँकेने चेकचे पैसे वसूल केलेले होते, परंतु ते नागरकाइलला पाठविले नाहीत. ते तिकडे पाठवण्यापूर्वी त्यावर बँकेस हक्क सांगता येत नाही. शाखा ह्या मुख्य कचेरीच्या एजन्सी समजल्या जात असल्या, तरी कांहीं विशिष्ट बँकिंगच्या व्यवहाराबाबत त्या शाखा स्वतंत्र मानण्यांत येतात. कंपनीच्या दृष्टीने, बँकेच्या नागरकाइल व मुंबई शाखा ह्या स्वतंत्र संस्थाच ठरतात व कंपनी आणि मुंबई कचेरी ह्यांचेमध्ये बँक व तिकडे चालू खाते ठेवणारे गिऱ्हाइक असा संबंध कधीच उपास्थित झाला नव्हता. म्हणून, प्रस्तुत प्रकरणांत बँकेने धारण केलेले कंपनीचे पैसे एजंट ह्या नात्यानेच ठेवले असे समजले पाहिजे. नागरकाइल शाखेतील कंपनीच्या खात्यांत रकम जमा झाली असती, तर पारिस्थिति भिन्न झाली असती.”

न्यू इंडिया इंडस्ट्रीज लि.

(Approved Re-traders and Approved Contractors)

२६ लॅमिंग्टन नॉर्थ, मुंबई ११.

अध्यक्ष:—श्री. ग. स. मराठे, अँक्चुरी.

महाराष्ट्रातील खराचा प्रमुख कारखाना

★ गिरणीचे रोलर्स

★ खरी हातमोजे

★ छापखान्यांचे रोलर्स

★ रीमोल्ड टायर्स

★ खरी वाशर्स

★ सॉलिड व्हील्स

व इतर खरी माल तयार होतो.

पु. ग. मराठे

मॅनेजिंग डायरेक्टर.

अर्थशास्त्र

लेखकः—प्रो. वा. गो. काण्टे व प्रो. इ. गो. कर्वे
 वृष्टसंख्या सुमारे ३००, किंमत ३ रुपये
 या संघात अर्थशास्त्राच्या सर्वसामान्य सिद्धान्तांचे विवेचन केले आहे.

श्रीराम सिल्क मिल्स लि., बंगलोर

[कंपनीने १९४१ अखेर ६ टक्के डिव्हिडंड वांटला आहे.]

युद्धसाहित्यपुरवठा-खात्याची परेशुद्धकरिता
 लागणाऱ्या

रेशमी कापडाची ऑर्डर पुरी करण्यासाठी लागणाऱ्या
 भांडवलाकरिता तूर्त एकूण रु. १ लक्षाच्या रकमेपर्यंत

ठेवी घेणे आहेत

व्याजाचा दर ४॥ ते ६ टक्के. ठेव किमान
 रु. ५०० ची असावी. ठेवीवरील व्याज
 दर सहा महिन्यांनी दिले जाते.

श्रीराम सिल्क मिल्स लि.,
 श्रीगमबाग,
 बसवनगुडा, बंगलोर. } नारायण गोविंद नाईक,
 (माजी अध्यक्ष, हेम्टर चेंबर ऑफ
 कॉमर्स) मॅनेजिंग डायरेक्टर

आमच्या कारखान्यातील माल मुंबईस बॉम्बे स्वदेशी को-ऑपरे-
 टिव्ह्ही स्टोअर्समध्ये व पुण्यास लक्ष्मी रोडवरील रे म्यूसिकमच्या
 व्यापार-संबंधन-गृहांत पहा.

**मधुशेहावरील
 औषध**

तीन आठवड्यांचे
 औषधास फक्त रु. ७

— मागविण्याचा पत्ता —

मॅनेजिंग डायरेक्टर, रुरल प्रॉडक्ट्स
 कंपनी लिमिटेड.
 १२३ ए, सदाशिव, पुणे २.

वक्तरीर आणि मनपसंत काम
 करून देणारे

मोहन वॉच कंपनी

रेग्युलेशन मोफत
 कॉमनवेलथ बिल्डिंगसमोर लक्ष्मी रोड, पुणे २.

‘अर्थ’ ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली
- ४ सहकार

राहाणेची व भोजनाची उत्तम सोय

फोन नं. ७७९ गणपति चौक,

व्यवस्थापक

N. V. WADNERKAR

Gold & Silver Smith, Jeweller & Engraver,
 Electro-plater & Manufacturer of Sporting
 Trophies, Medals, Cups etc.

- - Raviwar Peth, Saraff Bazar, - -

POONA CITY.

DECCAN BOOK STALL .

Booksellers, Publishers & Subscription Agents
 Fergusson College Road, Poona No. 4

- (1) We stock and supply Educational books, General books & Library books.
- (2) We supply Government of Bombay and Government of India publications.
- (3) We receive Subscriptions to Indian and Foreign periodicals.
- (4) We procure any book published anywhere and supply it at publisher's price.